

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:	هاشمی، سیدمحمد امین
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی تطبیقی دفاع در اسلام و حقوق بین الملل / سیدمحمدامین هاشمی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۳.
فروست اصلی:	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ پ ۱۳۹۳/۲۳۳/۱۵۱
فروست فرعی:	دفتر تدوین متون پژوهشی ۶
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۸۹۶۱-۳۸-۶
وضعیت فهرست نویسی:	فیبیا
موضوع:	دفاع مشروع (فقه)؛ دفاع مشروع (حقوق بین الملل)؛ جهاد
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی کنگره:	۱۳۹۳ ب ۴ ۱۷/هـ ۱۹۶/۱ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۳۷۷
شماره کتابشناسی ملی:	۳۶۳۰۱۳۵

تقدیم به:

ساحت مقدس زمامدار هستی حضرت بقیة الله الاعظم (ارحمانا لثراب مقدمه الفداء

﴿... تَالله لَقَدْ اَتْرَك اللهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ﴾

بررسی تطبیقی دفاع در اسلام و حقوق بین الملل

سید محمدامین هاشمی

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

بررسی تطبیقی دفاع در اسلام و حقوق بین الملل

تألیف: سید محمدامین هاشمی

چاپ اول: ۱۳۹۳ ش / ۴۳۶ اق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۶۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸، تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵۹
- قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
- تهران، خیابان انقلاب، بین خیابان وصال شیرازی و قدس، نبش کوچه اسکو، پلاک ۱۰۰۳، تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۸۹۲۰
- مشهد، خیابان امام رضا علیه السلام، خیابان دانش شرقی، بین دانش ۱۵ و ۱۷، تلفن: ۰۵۱۱-۸۵۴۳۰۵۹

pub.miu.uc.ir - miup@pub.miu.uc.ir

با سپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: محمدسعید پناهی ● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- معاونت تولید: تورج روحانی ● ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی
- ناظر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ویراستار: محمدرضا یوسفی
- ناظر فنی: سید مهدی عمادی مجد ● نمونه خوان: محمد خسروبیگی
- آماده سازی: سید محمدرضا جعفری
- صفحه آرایی: محمد خسروبیگی
- اعمال اصلاحات: محمد خسروبیگی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله و سلم» را تأسیس کرده است.

اثر حاضر با عنوان بررسی تطبیقی دفاع در اسلام و حقوق بین الملل حاصل پژوهش فاضل گرامی جناب آقای سید محمدامین هاشمی، کوششی است در به ثمر رساندن گوشه‌ای از این اهداف متعالی. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فهرست

مقدمه	۱۵
فصل اول: مفاهیم بنیادین	۱۹
اسلام	۱۹
۱. دارالاسلام و دارالکفر	۱۹
۲. جماعت اسلامی	۲۵
۳. نتیجه	۲۹
۴. دفاع	۲۹
۵. جهاد	۳۱
۶. انواع جهاد	۳۳
۷. فرآیند تشریح جهاد	۳۶
حقوق بین الملل معاصر	۳۹
۱. اعمال تلافی جویانه	۳۹
۲. تجاوز	۴۰
۳. حقوق بین الملل	۴۲
۴. دفاع پیش گیرانه یا دفاع بازدارنده	۴۳
۵. دفاع مشروع	۴۴
۶. دفاع جمعی	۴۶
۷. سیستم امنیت جمعی	۴۷

۴۸	۸. مداخله بشر دوستانه .....
۵۰	۹. نهضت‌های آزادی‌بخش .....
۵۳	فصل دوم: ادله و شرایط دفاع .....
۵۳	ادله و شرایط دفاع در اسلام .....
۵۳	۱. ادله دفاع در اسلام .....
۵۴	الف) ادله کلی دفاع .....
۵۴	یکم. قرآن کریم .....
۵۸	دوم. روایات .....
۶۱	سوم. عقل .....
۶۴	چهارم. اجماع .....
۶۵	ب) ادله دفاع از بیضه الاسلام .....
۶۶	یکم. سیره .....
۶۷	دوم. روایات .....
۷۰	سوم. اجماع .....
۷۲	۲. شرایط و محدودیت‌های دفاع در اسلام .....
۷۲	الف) شرایط عمومی (رعایت قواعد کلی جنگ) .....
۷۳	یکم. اصل وفای به عهد .....
۷۳	قرآن کریم .....
۷۴	روایات .....
۷۵	نکته .....
۷۵	دوم. حرمت غدر .....
۷۸	سوم. تعدی نکردن .....
۸۱	چهارم. حرمت منله .....
۸۳	پنجم. ممنوعیت بکارگیری سم .....
۸۴	ششم. حفظ محیط زیست .....
۸۵	هفتم. دعوت به حق .....
۸۵	هشتم. پرهیز از پیش‌دستی در آغاز جنگ .....
۸۶	نهم. پذیرش پناهندگی .....
۸۷	ب) شرایط و محدودیت‌های اختصاصی جهاد دفاعی در اسلام .....
۸۷	وقوع تجاوز .....

۸۸	..... صدق تجاوز
۸۹	..... خطر بودن تجاوز
۹۰	..... حال بودن تجاوز
۹۲	..... تناسب و ضرورت
۹۵	..... قدرت و امکانات
۹۷	..... کفایی بودن
۹۹	..... وظیفه همگانی
۱۰۱	..... فرماندهی
۱۰۶	..... ادله و شرایط دفاع در حقوق بین الملل
۱۰۶	..... ۱. ادله دفاع در حقوق بین الملل
۱۰۶	..... الف) منشور ملل متحد
۱۰۸	..... ب) حقوق بین الملل عرفی
۱۱۰	..... ج) اصول کلی حقوقی
۱۱۱	..... د) رویه قضایی بین المللی
۱۱۲	..... ۲. شرایط دفاع در حقوق بین الملل
۱۱۳	..... الف) وقوع تجاوز
۱۱۸	..... ب) ضرورت
۱۲۰	..... ج) تناسب
۱۲۲	..... د) هماهنگی با شورای امنیت
۱۲۳	..... ه) رعایت مقررات جنگ و اصول بشردوستانه
۱۲۴	..... مقایسه تطبیقی ادله و شرایط دفاع در نظام اسلام و حقوق بین الملل
۱۲۴	..... ۱. ادله دفاع
۱۲۷	..... ۲. شرایط و محدودیت ها
۱۲۷	..... الف) اشتراک در اصل مشروعیت دفاع
۱۲۸	..... ب) اشتراک در اهم شرایط
۱۲۹	..... ج) اختلاف در مبانی و برخی مصادیق
۱۳۱	..... فصل سوم: قلمرو دفاع
۱۳۱	..... قلمرو دفاع در اسلام
۱۳۱	..... ۱. دفاع از دارالاسلام و بلاد اسلامی
۱۳۳	..... الف) قرآن کریم

۱۳۴	.....(ب) سنت
۱۳۵	.....(ج) اجماع
۱۳۹	.....۲. دفاع از اتباع دولت اسلامی
۱۴۳	.....۳. دفاع از حکومت اسلامی
۱۴۷	.....۴. دفاع در برابر سلطه سیاسی
۱۴۸	.....(الف) قرآن کریم
۱۵۲	.....(ب) روایات
۱۵۴	.....(ج) سیره
۱۵۴	.....۵. دفاع از دین
۱۵۵	.....(الف) ادله دفاع از دین
۱۵۵	.....یکم. قرآن کریم
۱۵۸	.....دوم. روایات
۱۶۰	.....سوم. سیره
۱۶۳	.....چهارم. اجماع
۱۶۵	.....(ب) مفهوم خطر در دین
۱۶۶	.....یکم. خطر متوجه دین افراد
۱۷۲	.....دوم. خطر اصل دین
۱۸۱	.....۶. دفاع از دیگری
۱۸۱	.....(الف) حق مظلوم در یاری طلبیدن برای دفاع
۱۸۲	.....(ب) دفاع و وظیفه سایرین
۱۸۳	.....یکم. قرآن کریم
۱۸۶	.....دوم. روایات
۱۸۸	.....سوم. سیره
۱۹۰	.....چهارم. اجماع
۱۹۴	.....(ج) گستره و مصادیق دفاع از دیگری
۱۹۵	.....یکم. جمعیت‌های مسلمان
۱۹۶	.....دوم. هم‌بیمانان دولت اسلامی
۱۹۸	.....سوم. دارالاسلام و بلاد اسلامی
۲۰۰	.....چهارم. دولت‌های اسلامی
۲۰۲	.....۷. دفاع پیش‌گیرانه

۲۰۳	الف) قرآن کریم.....
۲۰۵	ب) روایت.....
۲۰۷	ج) سیره.....
۲۰۸	د) گفتار فقها.....
۲۰۹	۸. دفاع از حقوق بشر.....
۲۱۰	الف) انسان از دیدگاه اسلام.....
۲۱۱	ب) حقوق انسانی از منظر اسلام.....
۲۱۳	ج) دفاع از حقوق انسانی در اسلام.....
۲۱۹	د) شرایط و محدودیت‌های جهاد ابتدائی.....
۲۱۹	ه) رهبری جهاد ابتدائی.....
۲۲۲	و) جهاد آزادی‌بخش در اسلام.....
۲۲۶	ز) جهاد آزادی‌بخش و هجرت.....
۲۲۷	یکم. هجرت واجب.....
۲۲۸	دوم. هجرت مستحب.....
۲۳۰	سوم. هجرت مباح.....
۲۳۴	۹. دفاع در برابر تروریسم.....
۲۳۴	الف) تروریسم از دیدگاه اسلام.....
۲۳۸	یکم. محاربه.....
۲۳۹	دوم. فتنک.....
۲۴۰	سوم. اغتیبال.....
۲۴۱	چهارم. غدر.....
۲۴۲	ب) مبارزه با تروریسم در اسلام.....
۲۴۳	یکم. مجازات فتنک.....
۲۴۳	دوم. مجازات محاربین.....
۲۴۷	قلمرو دفاع در حقوق بین‌الملل.....
۲۴۷	۱. دفاع از تمامیت ارضی و استقلال سیاسی.....
۲۴۸	۲. دفاع از اتباع.....
۲۴۸	الف) دفاع از اتباع در قلمرو حاکمیت.....
۲۴۹	ب) دفاع از اتباع در خارج از قلمرو دولت با رضایت دولت محل.....
۲۴۹	ج) دفاع از اتباع در خارج از قلمرو دولت بدون رضایت دولت محل.....

۳. دفاع از خود و بررسی دکترین «خودیاری» ۲۵۱
۴. دفاع از منافع اقتصادی ۲۵۲
۵. دفاع پیش گیرانه ۲۵۳
- الف) نظریه مشروعیت دفاع پیش گیرانه ۲۵۴
- ب) نظریه عدم مشروعیت دفاع پیش گیرانه ۲۵۵
۶. اعمال تلافی جویانه ۲۵۶
۷. دفاع از دیگری در حقوق بین الملل ۲۵۸
- الف) سیستم امنیت جمعی ۲۵۸
- ب) دفاع دسته جمعی ۲۶۱
۸. دفاع در برابر تروریسم ۲۶۴
- الف) تعریف تروریسم ۲۶۵
- ب) انواع ترور ۲۶۶
- ج) مصادیق ۲۶۷
- د) تفاوت تروریسم و تلاش برای دستیابی به حق تعیین سرنوشت ۲۶۷
- ه) دفاع در برابر اقدامات تروریستی ۲۷۰
۹. دفاع از حقوق بشر در حقوق بین الملل ۲۷۴
- الف) حقوق اساسی بشر در اعلامیه جهانی حقوق بشر ۲۷۵
- ب) مداخله بشردوستانه یا دفاع از حقوق بشر ۲۷۶
- یکم. نقض فاحش حقوق اساسی بشر ۲۷۹
- دوم. مداخله باید صرفاً نیت انسان دوستانه را دنبال کند ۲۸۰
- سوم. اشخاص مورد حمایت ۲۸۰
- چهارم. به کارگیری نیروهای مسلح ۲۸۱
- ج) اصل عدم مداخله و مداخله بشردوستانه ۲۸۱
- یکم. ادله موافقان ۲۸۴
- دوم. ادله مخالفان ۲۸۶
- د) مداخله بشر دوستانه جهت حمایت از نهضت های آزادی بخش ۲۸۹
- مقایسه تطبیقی قلمرو دفاع در اسلام و حقوق بین الملل ۲۹۳
۱. دفاع از سرزمین ۲۹۴
۲. دفاع از حکومت ۲۹۵
۳. دفاع از اتباع ۲۹۶

۲۹۷	..... ۴. دفاع از دیگری
۲۹۷	..... الف) اشتراک شکلی و اشتراک در اصل مشروعیت
۲۹۹	..... ب) اختلاف در مبنا، هدف و شرایط
۳۰۲	..... ۵. دفاع پیش‌گیرانه
۳۰۴	..... ۶. دفاع از حقوق بشر
۳۰۴	..... الف) بشر از دیدگاه اسلام و حقوق بین‌الملل
۳۰۵	..... ب) تاریخچه حقوق بشر اسلامی و غربی
۳۰۷	..... ج) حقوق انسان از دیدگاه اسلام و غرب
۳۰۸	..... د) اشتراک نظر در مصادیق حقوق بشر و اصل لزوم دفاع از آن
۳۰۹	..... ه) اشتراک در جهانی بودن حقوق بشر و دفاع از آن
۳۱۱	..... و) اختلاف در مفهوم و مصادیق
۳۱۳	..... ز) اختلاف در روش برخورد
۳۱۸	..... ۷. دفاع در برابر تروریسم
۳۱۸	..... الف) اشتراک در محکومیت
۳۱۹	..... ب) اختلاف در سابقه تاریخی
۳۱۹	..... ج) اختلاف در مبانی و مصادیق
۳۲۰	..... د) اختلاف در اصول
۳۲۱	..... نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۳۲۷	..... منابع
۳۲۷	..... کتاب‌های فارسی
۳۳۴	..... کتاب‌های عربی
۳۴۲	..... مقالات
۳۴۴	..... منابع لاتین

مقدمه

حقوق فصل جداناپذیر جامعه است. بقا و حفظ جامعه‌ها تا زمانی است که قانون و حقوق در آن پایجا باشد. در گذشته عرف و عادات ارتباط میان جامعه‌ها را برقرار می‌کرد؛ اما در سده اخیر به‌ویژه پس از جنگ‌های جهانی تدوین قوانین و تأسیس نهادهای بین‌المللی آغاز گشت که منجر به شکل‌گیری حقوق بین‌الملل به عنوان یک سیستم حقوقی در روابط بین‌المللی شده است. و مبتکران آن بر این باورند که این نظام برای پاسداشت از حقوق همه انسان‌ها و جوامع بشری تدوین شده و آن را تضمین می‌کند. نظریه مخالف این است که تدوین‌کنندگان در پی کسب منافع خود بوده‌اند و در جامعه بین‌الملل اکنون حاکمیت دارد قدرت است و نه حقوق.

از سوی دیگر ما پیرو آئینی هستیم که تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی پیروان خود را در بر می‌گیرد و بر این باوریم که اسلام تکلیف ما را در روابط بین‌الملل مشخص کرده است.

مسئله دفاع در اسلام در کتب معتبر فقهی با عناوینی مانند قصاص و

جهاد بحث شده است و پیشینه‌ای به بلندای تاریخ فقه دارد. فقهای عظام با توجه به شرایط و موقعیت‌های مختلفی همچون جنگ جهانی اول و دوم، رساله‌ها و فتوایی در این باره از خود بر جای گذاشته‌اند. این مسئله در حقوق بین‌الملل نیز سابقه طولانی دارد. دفاع کشورها در مقابل تهاجم‌های یکدیگر، دفاع کشورهای اسلامی در برابر تجاوزهای دولت‌های استعماری از مسائل موجود جوامع اسلامی و غیر اسلامی می‌باشد.

بحث تطبیقی مسئله دفاع میان حقوق اسلامی و حقوق بین‌الملل معاصر از مسائل نو پدید عصر کنونی است که برخی از محققان اسلامی به صورت پراکنده و در برخی از موضوعات فرعی بدان پرداخته‌اند.

به هر حال دو نظام حقوقی برجسته پیش روی ما است حقوق اسلامی و حقوق بین‌الملل معاصر. این پژوهش بر آن است در یک بررسی تطبیقی به دست آورد کدام یک از این دو فطری‌تر و واقعی‌ترند. پرداختن به همه موضوعات از حوصله این رساله و توان نویسنده خارج است؛ پس شایسته است این تحقیق تنها گوشه‌ای از مقایسه این دو نظام را پوشش دهد و آن مسئله «دفاع در نظام حقوقی اسلام و نظام حقوق بین‌الملل معاصر» است.

اسلام مکتبی جهان شمول و جامع است حال آن‌که حقوق بین‌الملل معاصر نظام حقوقی رایج در روابط بین‌المللی است. تبیین و تطبیق مسئله دفاع در نظام حقوق اسلامی با حقوق بین‌الملل ثابت می‌کند که برتری نظام حقوقی اسلام بر سایر نظام‌ها یک حقیقت انکارناپذیر است.

بی‌شک لیبرالسیسم با تمام شئون حقوقی، سیاسی و حتی ارزشی خود تنها ایدئولوژی حاکم بر جهان امروز است کشورهای اسلامی نیز از این جریان جدا نیستند. این پژوهش مسلمانان جهان را به خودباوری و بازگشت به

خویشتن دعوت می‌کند و این مسئله را روشن می‌کند که مکتب اسلام دارای پایه‌های اساسی در مسائل حقوقی به‌ویژه بحث دفاع است.

این کتاب به دنبال ارائه راهکارهایی برای دولت‌های اسلامی همچون نظام جمهوری اسلامی ایران است تا در مواجهه با چالش‌های بین‌المللی وظیفه خود را شناخته و با گام استوار به وظیفه الهی خویش عمل کند.

هدف آشنایی خواننده محترم با مسئله دفاع در دو نظام یادشده و به‌دست آوردن وجوه تشابه و تفاوت آن دو و اثبات برتری حقوق اسلامی در این خصوص است. گرچه تاثیرگذاری واقعی بر نظام حقوق بین‌الملل کاری مشکل و پیچیده است که جز به دست مبارک حضرت ولی عصر علیه السلام ممکن به نظر نمی‌رسد، امید است با تبیین و مقایسه این‌گونه موارد، رفته رفته تاثیر شگرف و کارآمدی بر کشورهای اسلامی گذاشته شود و موجب اصلاح روابط میان کشورها گردد. از طرفی با اثبات برتری حقوق اسلامی زمینه گسترش اسلام در میان جوامع بشری فراهم آید که گامی در نزدیک ساختن ظهور مهدی علیه السلام به شمار آید.

در این راستا کتاب پیش‌رو در سه فصل سامان یافته است. فصل نخست به کلیات و مفاهیم بنیادین در نظام حقوق اسلامی و حقوق بین‌الملل معاصر اختصاص دارد. در فصل دوم به سه بحث پرداخته‌ایم: بیان ادله و شرایط دفاع در اسلام و حقوق بین‌الملل معاصر؛ در پایان تطبیق ادله و شرایط دفاع در این دو نظام بررسی شده است.

یافته‌های فصل سوم در سه قسمت می‌گنجد: در ابتدا دفاع در اسلام و آن‌گاه، قلمرو دفاع در حقوق بین‌الملل بررسی می‌شود. در پایان گستره دفاع در حقوق بین‌الملل اسلامی در تقابل با حقوق بین‌الملل معاصر مورد مقایسه تطبیقی قرار می‌گیرد.

در پایان از تمام کسانی که ما را در انجام این تحقیق یاری کردند، به ویژه اساتید معظم جناب حجت الاسلام و المسلمین سخاوتی که با صبر و بردباری و تلاش مخلصانه راهنما و مشوق این پژوهش بودند و از جناب حجت الاسلام و المسلمین حسینی که از مشاوره های محققانه و دلسوزانه ایشان بهره بردیم، کمال قدردانی و تشکر را تقدیم می داریم.